

Deutsch-Ukrainische  
Wissenschaftliche Gesellschaft im Namen  
Prof. Jurij Bojko-Blochyn

Німецько-Українське Наукове Об'єднання  
ім. проф. Юрія Бойка-Блохина

**ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА,  
ДОКТОРА ЮРІЯ БОЙКА-БЛОХИНА  
&  
УКРАЇНЦІ – ЖЕРТВИ  
НІМЕЦЬКИХ КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ТАБОРІВ,  
ОСТАРБАЙТЕРИ, ДІТИ ВІЙНИ**



ТОМ XII

Збірник наукових праць за матеріалами  
XII Міжнародної конференції  
(22-23 травня 2019 року),  
присвяченої 110-й річниці від Дня народження  
акад., проф., г-ра Юрія Бойка-Блохина

Мюнхен – Тернопіль  
2020

<b><i>Будугай Ольга</i></b> ВИПРОБУВАННЯ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ КОЛИШНІХ ОСТАРБАЙТЕРІВ ФЕДОРИ МИКОЛАЇВНИ ПРІВАРНИКОВОЇ (ЛУТ) ТА ЇЇ СЕСТЕР АННИ, КАТЕРИНИ З СЕЛА ГЮНІВКА ПРИМОРСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ .....	222
<b><i>Велика Катерина</i></b> НЕЛЕГКА ВОЄННА ДОЛЯ В'ЯЗНЯ НАЦИСТСЬКИХ КОНЦТАБОРІВ КАТЕРИНИ ТРИФОНІВНИ ТУРЧЕНКО (БУЛАВИ) .....	234
<b><i>Єрко Анастасія</i></b> НЕЛЕГКЕ ДИТИНСТВО В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ВІХИ ЖИТТЯ ПОДРУЖЖЯ ІЗ БЛОЦЕРКІВЩИНИ ІВАНА ГАВРИЛОВИЧА ТА ГАЛИНИ ДАВИДІВНИ ХОРОШИХ .....	240
<b>ДОДАТКИ.....</b>	<b>251</b>
1. Програма XII Міжнародної конференції: «Політична діяльність Юрія Бойка-Блохина. Українці - жертви німецьких концентраційних таборів»	251
2. Відомості про авторів.....	257

4. Дем'яненко В. Ціна війни - занадто велика. / Педагогічні обрії. - 2005. - № 30. - квітень-травень. - С. 4.
5. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Запорізька область / Ред. кол. тома: Петрикін В. І. (гол. редкол.), Зінович І. Є., Киценко М. П. (заст. гол. редкол.) та ін. - К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1970.- 790 с.
6. Літопис Української спілки в'язнів - жертв нацизму. / За заг. ред. М. Демидова. - К.: Фенікс, 2011. - 684 с.
7. Пам'ять заради майбутнього: про діяльність УСВЖН та спогади. Книга друга./За заг. ред. М. Демидова - К.: Фенікс, 2006. - 763 с.
8. Пастушенко Т. Українські примусові робітники нацистської Німеччини: депортація, примусова праця, репатріація / Джерела пам'яті: Історико- краєзнавчий альманах. Вип.2. Остарбайтери: жива правда - живий біль // Упоряд. Т.Ю. Нагайко. - Переяслав-Хм.: ФОП В.М. Гавришенко, 2007. - С. 166- 190.
9. Cordellier Ch., Cordellier S., Cordellier A.-M. Anna Cordellier dite «Annette». 1924-2000. / Témoignage prononcé lors de la cérémonie des obsèques. - Voignie, le 18 octobre 2000. -8 p.

**УДК 94-058.566(477.63)»1939/1945»**

**Велика Катерина**  
(м. Біла Церква)

## **НЕЛЕГКА ВОЄННА ДОЛЯ В'ЯЗНЯНАЦИСТСЬКИХ КОНЦТАБОРІВ КАТЕРИНИ ТРИФОНІВНИ ТУРЧЕНКО (БУЛАВИ)**

**Анотація:** У статті описано участь у підпільній організації, арешт, ув'язнення в концтраційному таборі, звільнення й повернення в Україну жительки міста Новомосковськ Дніпропетровської області Катерини Турченко (Булави).

**Ключові слова:** підпільна організація, арешт, допити, ув'язнення в концтраційному таборі, звільнення, повернення в Україну.

**Annotation:** The article is devoted to the memory of Kateryna Turchenko (Bulava) as a citizen of the home town Novomoskovsk that is situated in Dnipropetrovsk region, Ukraine. The underground

*organization activity, arrest, concentration camp imprisonment, release and return to Ukraine are described.*

**Keywords:** *underground organization, arrest, custodial questioning, concentration camp imprisonment, release, return to Ukraine.*

*У пам'ять доброї і світлої родички  
Катерини Трифонівни Турченко*

Викладачі й студенти Білоцерківського національного аграрного університету вже кілька років беруть участь у виконанні проекту «Книга пам'яті: імена замість номерів. Українці - жертви німецьких концентраційних таборів» у рамках співпраці БНАУ з НУНО - Німецько-українського наукового Об'єднання імені Юрія Бойка-Блохина (ФРН) на чолі з Президентом Дариною Блохин. Ця праця і сьогодні залишається **актуальною**. Вона надихнула дослідників на пошуки нових фактів про колишніх в'язнів концтаборів [1].

Нами було поставлено за **мету** виявити основні віхи життя, боротьби з ворогом та перебування у фашистській неволі українки Катерини Трифонівни Турченко. Про драматичну долю моєї родички стало відомо як від спілкування з нею самою, так і з письмових джерел земляків, українських дослідників Є. В. Лазарева, Є. А. Замкового, М. П. Чабан, С. В., Черненко та ін.

У результаті краєзнавчого пошуку було з'ясовано, що Катерина Трифонівна Турченко (у дівочтві Булава) народилась 01.12.1921 р. у сім'ї тесляра Трифона Лукича Булави та Анни Ігнатіївни Булави в місті Новомосковську Дніпропетровської області.

Родина була звичайна. Її спіткала нелегка доля, бо важким було тодішнє життя простих людей у всій країні. Ще в довоєнні часи мати Катерини Трифонівни, Анна Ігнатіївна, залишилася сама з чотирма дітьми. Батько сім'ї, Трифон Лукич, був заарештований і відісланий у радянські концтабори як ворог народу (20.04.1938 р.). Уже після війни, в 1950-тих роках він був посмертно реабілітований, а його ім'язанесене до книги «Реабілітовані історією» (23.07.1958 р.)

Коли прийшла Друга світова війна, доля розлучила родину. Брати Леонід Булава і Володимир Булава пішли на фронт. Почалося встановлення німецького окупаційного режиму. Людмилу Булаву, молодшу сестру Катерини Трифонівни, німці забрали в примусові працівники, вона стала остарбайтером.

Зазначимо, що дані свідчень родичів і дані краєзнавчих джерел щодо освіти Катерини Трифонівни не збігаються. За словами родичів, після закінчення 10 класів дівчина одразу приєдналася до підпільного руху. За даними джерела «Історичне Присамар'я» в документах, досліджених М.П. Чабан, Є.В. Лазарєвим, Є.А. Замковим, Катерина Булава зазначена як студентка педагогічної школи [2]. Однак із краєзнавчого нарису С.В. Черненко читачі дізнаються, що на період війни Катерина Трифонівна вже працювала у педагогічній школі [3]. На нашу думку, Катерина Трифонівна на той час могла навчатися у педагогічній школі, їй виповнилося лише 20 років.

У липні 1941 р. вийшла Директива ЦК КП(б)У про створення прифронтових партизанських загонів. На певний час партизани мали успіх. Але в 1942 р. почалися значні втрати серед учасників «малої війни». Окупаційний режим прагнув розгромити партизанські загони. Міський комітет партії Новомосковська прийняв рішення відібрати для роботи з ворогом членів підпільної організації. Таких груп було декілька. До третьої основної групи підпільної організації разом із іншими у 1942 р. потрапила й Катерина Булава [1, с. 60 - 62].

В організованих групах підпільників працювали по декілька чоловік (3-4 члени). Вони проводили агітаційну роботу серед населення, мали при собі рації і передавали потрібну інформацію на фронт.

**Катерина** Трифонівна і декілька підпільниць влаштувалися працювати на завод із виробництва жерсті (сучасний трубний заводу місті Новомосковську). Тут німці організували ремонт підбитих танків і машин. Підпільниці інформували партизанів, встановлювали зв'язок з полоненими,

влаштовували їм втечі. Вони розхитували німецький тил, боролися за перемогу, як могли.

Німці прагнули жорстокістю й терором придушити народний опір окупантам. У наказі начальника Верховного командування вермахту Кейтеля від 16 вересня 1941 року йшлося про те, що

«треба вжити скрізь негайних і найсуворіших заходів, щоб розбити цей рух у найкоротший час... Справжнім засобом залякування тут може бути тільки смертна кара». У 1943 році у зв'язку з недостатньою обережністю та конспірацією багато підпільників Дніпропетровщини було заарештовано й відправлено в концтабори [1, с. 65]. Не минула ця лиха доля й Катерину Трифонівну. Під час арешту проводились допити з побиттям і знущаннями.

Не отримавши інформації від Катерини Булави як політв'язня дніпропетровської тюрми, 27 вересня 1943 року німці відправили її на залізничний вокзал. Решту членів їхньої групи було розстріляно: Галину Скоропуд, Ольгу Соболю, Микиту Головка, Миколу Рудя, брата та сестру Миколу і Зіну Білих [3, с. 349].

Знущання у стінах дніпропетровської в'язниці було лише початком. Далі дівчину очікували тортури в концтаборах: спочатку в Маутхаузені, а потім - в Освенцимі, де Катерина Трифонівна отримала свій номер 65148 на руці, а також на одязі, на нашивці на грудях з біло-червоним трикутником. На такому трикутнику був знак - німецька буква R, що означала національність, країну -

«русіше». Українці жили в складі СРСР, нацисти їх теж «позначали» у таборах як росіян. У своєму виданні «Книга пам'яті: українці - жертви німецьких концентраційних таборів» Д. Блохин цитує працю

«Українці в Бухенвальді» колишнього в'язня Володимира Леника. В. Леник писав: «Німці не хотіли погодитися з існуванням українців. Тоді, коли всі народи носили трикутник з початковою літерою назви свого народу, українцям цього не дозволялося. їх примушували носити літери інших народів, переважно росіян і поляків» (За Д. Блохин) [1, с. 108].

Боячись звільнення радянською армією території Польщі, німці передбачливо переводили в'язнів із Освенцима в Бухенвальд, а згодом переправляли їх до концтабору Бельзен

[3, с. 349]. Дослідниця Д. Блохин наводить свідчення ряду колишніх в'язнів про страшні умови перебування в цих місцях болю й смерті [1].

У вирі цих випробувань опинилася й Катерина Булава. Коли американська армія в квітні 1945 року звільняла в'язнів, Катерина Трифонівна саме стояла в черзі в газову камеру. Після реабілітації в американському шпиталі виснажену дівчину було відправлено додому.

По завершенню війни Катерина Булава повернулася працювати на завод. Нині це трубний завод у місті Новомосковську. У 1950 році вийшла заміж за військового пілота Івана Івановича Турченка. Подружжя мало двох дітей-двійнят: Світлану Іванівну, Леоніда Івановича (19.08.1951 р). Катерина Трифонівна рано залишилась вдовою, її чоловік помер 15.08.1968 р.

**Фото Катерини Трифонівни Турченко (Булави)**



*Катерина Трифонівна в молодості*



*Катерина Трифонівна в похилому віці*



*Катерина Трифонівна Турченко (зліва) із онучкою Іриною*

Про війну і концтабори моя родичка розповідала неохоче, дуже стисло давала інтерв'ю. Катерина Трифонівна з болем реагувала на згадку про своїх загиблих друзів, рідко говорила про перенесені тортури у присутності близьких та знайомих. Але при цьому залишалась людяною, доброю, усміхненою людиною. Лише дітям вона зізнавалася, що в неї болять ноги, пояснюючи: «Узимку німці змушували нас ходити босими».

Війна нагадувала про себе мовчазним номером на руці, а ще - назвою вулиці у Новомосковську на честь підпільного руху й лідера цієї групи Зінаїди Білої. 24 листопада 2006 року Катерина Трифонівна померла у віці 85 років.

Отже, дослідивши участь у підпільній організації, арешт, ув'язнення в концентраційному таборі, звільнення й повернення в Україну жительки міста Новомосковськ Дніпропетровської області Катерини Турченко (Булави), робимо **висновок**, що німці обрали ув'язнення в концтаборах і смертну кару дієвим засобом залякування населення окупованої країни. Попри людські втрати й брак досвіду молоді підпільники підтримували партизанський рух і прагнули перетворити його на справжній другий фронт. їхня боротьба в німецькому тилу мала вагомое політичне значення.



### **Література:**

1. Блохин Д. Д. Книга пам'яті: українці - жертви німецьких концентраційних таборів. - Мюнхен-Тернопіль : Астон, 2015. - 328 с. - С. 137-206.
2. Історичне Присамар'я: Збірник науково-дослідницьких праць з історії та краєзнавства конкурсу ім. А. Джусова / М.П. Чабан, Є.В. Лазарев, Є.А. Замковий., Дніпро : Вид. Середняк Т.К, 2018. - 206 с.
3. Черненко С.В. Немеркнуче світло пам'яті: Документальні нариси., Дніпро: ІМА-прес, 2002. - 439 с.

**УДК**  
**94(477.41)»1939/1945»**

**Єрко**  
**Анастасія**  
м. Біла Церква

### **НЕЛЕГКЕ ДИТИНСТВО В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ВІХИ ЖИТТЯ ПОДРУЖЖЯ ІЗ БІЛОЦЕРКІВЩИНИ ІВАНА ГАВРИЛОВИЧА ТА ГАЛИНИ ДАВИДІВНИ ХОРОШИХ**

**Анотація:** У статті йдеться про нелегку долю дітей війни Івана Гавриловича та Галини Давидівни Хороших, про умови їхнього життя під час німецької окупації України та після звільнення.

**Ключові слова:** Друга світова війна, окупація України, діти війни, умови життя, звільнення, мирне життя.

**Annotation:** The article deals with a difficult fate of the children of the Second World War Khoroshyi Ivan Havrylovych and Khorosha Halyna Davydivna, their living conditions during the German occupation of Ukraine and after it's finishing.

**Keywords:** World War II, occupation of Ukraine, children of war, living conditions, liberation, peaceful life.

Український народ заплатив дуже велику ціну за звільнення країни від німецьких окупантів у роки Другої